

Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye için Alternatif Seçim Sistemi Önerileri*

Şükrü NİŞANCI (**)

Abdülkadir ÖZDEMİR (***)

Öz: Seçim olgusu kendine özgü şartları içinde, ilk kez yüzyıllar önce Antik Yunan site devletlerinde ortaya çıkmış ve bu olgu günümüze kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Antik Çağ'dan günümüze kadar olan süreçte bu olgunun temelde iki yönünü teşkil eden "siyasal istikrar" ve "temsilde adalet" ilkelerinin farklı bileşimleri "seçim sistemi/s" seçim sistemleri" kavramını ortaya çıkarmıştır. Dünyada birçok seçim sisteminin uygulanmasına karşın, bütün seçim sistemlerinin hedefi, bu iki amaçtan birini diğerine öncelemek, ya da ikisi arasında belirli bir denge sağlamaktır. Bu çerçevede çalışmanın amacı da, dünyada farklı uygulamaları olan seçim sistemlerini incelemek ve bu bilgiler ışığında Türkiye için mevcut uygulamanın dışında yeni seçim sistemi alternatifleri sunmaktır. Çalışma konusunun belirlenmesinde, Türkiye'de her an değişme ihtimali olan seçim sistemi için siyasal istikrar ve temsilde adalet optimizasyonuna dair öneriler sunabilme isteği etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seçim Sistemleri, Siyasal İstikrar, Siyasal İstikrarsızlık, Temsilde Adalet, Türkiye'de Genel Seçimler.

Alternative Electoral System Proposals for Turkey in Light of The Review of Other Electoral Systems Throughout The World

Abstract: The notion of election emerged in the Ancient Greek polis was subjected to various transformations. Different combinations of "Political stability" and "representative justice", which have been the two foundational components of the notion since antiquity, gave rise to the concept of electoral systems. A variety of electoral systems have been practiced throughout the world, but the purpose of all of these systems is to prioritize one of these components over the other or to find a balance between them. The purpose of this study, in this regard, is to investigate the various electoral systems which are applied around the world and to explore alternative electoral systems which can be developed in Turkey. The departure point for this endeavour is to offer suggestions towards finding a balance between "political stability" and "representative justice" in the Turkish electoral system which is prone to change at all times.

Keywords: Electoral Systems, Political Stability, Political Instability, Representative Justice, General Elections in Turkey

Makale Geliş Tarihi: 16.05.2017

Makale Kabul Tarihi: 21.06.2017

* Bu makale Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI danışmanlığında yapılan "Türkiye'de Çok Partili Dönem'de Seçim Sistemleri ve Siyasal İstikrar" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

***) Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi (e-posta: snisanci@hotmail.com)

**) Öğr. Gör. Erzincan Üniversitesi, Tercan Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı (e-posta: ozdemir.kadir@hotmail.com)

I. Giriş

Seçimlerin yapılmadığı bir ülkenin demokratik olduğundan söz edebilmek mümkün değildir. Ancak bir siyasal sistemin, demokratik sayılabilmesi için seçimlerin yapıyor olması yetmez; aynı zamanda seçimler, demokratik seçim ilkeleri doğrultusunda, adil ve belirli aralıklarda yapılmalıdır. Seçimlerin kuralları ve sonuçlarının değerlendirilmesi ise dünyada genel olarak 3 farklı seçim sistemi ile belirlenmektedir. Bunlar, kendi içlerinde farklı türevleri de olan çoğunlukçu sistemler, nispi temsil sistemleri ve karma sistemlerdir.

Çalışmada, dünyada genel olarak uygulanan seçim sistemlerinin incelemesi yapılmış ve bu incelemeler doğrultusunda Türkiye’de uygulanmış olan tüm seçim sistemleri değerlendirilmiştir. Seçim sistemlerinin ortaya çıkardığı, temsilde adalet ve siyasal istikrar kavramları ışığında Türkiye için seçim sistemleri ile ilgili alternatif görüş ve öneriler sunulmuştur.

II. Dünyada Genel Olarak Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bu Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet Ve Siyasal İstikrar Açısından Değerlendirilmesi

Demokrasinin temel amaçlarından birisi halkın yönetime katılabilmesi için uygun ortamı hazırlamaktır. Ancak günümüzde her vatandaşın doğrudan yönetime katılma imkanının bulunmaması "temsili" olgusunun; yani temsili demokrasinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Seçimlerdeki amaç da vatandaşları temsil edenlerin ve kamu yöneticilerinin tespit edilmesidir. Bu amaca ulaşmak için çeşitli seçim sistemleri kullanılmaktadır. Siyaset biliminin önde gelen teorisyenlerinden Robert Dahl'a göre bir ülkenin politik manzarasını, o ülkedeki siyasi partiler ve o ülkede uygulanan seçim sistemi kadar hiçbir şey etkileyemez (Dahl, 2010: 147).

Demokrasiden bahsedebilmenin temel şartı halkın yönetime katılımı yani seçimler olduğuna göre, bu seçimlerin kurallarının ne olacağı ve seçim sonucunda kimlerin veya hangi grupların temsil hakkına sahip olabileceğini tespit edebilmek için, seçim sistemini tanımlamak gerekmektedir. Seçim sistemi, "*seçimlerin nasıl gerçekleştirileceğini belirleyen kurallar setidir*" (Heywood, 2012: 301). Başka bir tanıma göre de seçim sistemi, "*siyasi parti veya adaylara verilen oyların millet temsilciliğine dönüştürülmesindeki hukuksal kurallardır*" (Alkan, 2006: 151). Öyleyse siyasi partilerin veya temsilcilerin seçimlerinde uygulanacak tüm kurallar, seçme ve seçilme yeterlilikleri ve nihayetinde oyların temsile dönüştürülmesi, seçim sistemlerinde yer almalıdır.

Genel olarak siyasi partiler aracılığı ile seçilen temsilciler, günümüz demokrasilerinde, çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma seçim sistemleri olmak üzere üç farklı sistem ile tespit edilmektedirler (Dahl, 2010: 207).

Bunlar arasında *çoğunluk sistemleri* seçim sistemlerinin en eski olanıdır. Çoğunluk sistemleri de kendi içinde (nispi) basit çoğunluk, (salt) mutlak çoğunluk ve (nitelikli) çoğunluk olarak sınıflandırılmaktadır. Basit çoğunluk sisteminde adaylar içerisinde en yüksek oyu almak; mutlak çoğunluk sisteminde geçerli oyların yarısından fazlasını almak; nitelikli çoğunluk sisteminde de belirli bir oranda oy almak gerekir.

Nispi çoğunluk sistemlerinde, herhangi bir seçimde seçimi kazanabilmek için geçerli olan oyların en çoğunu almak yeterlidir. Bu nedenle, bu sistemde büyük partiler daima

aldıkları oylardan daha fazla temsil gücünü elde etmektedirler; bu da güçlü bir partinin tek başına iktidar şansını artırmaktadır (Heywood, 2012: 302). Ne var ki siyasal istikrarı gerçekleştirebilmek için elverişli olan bu sistem temsil açısından adaletsizdir. Çünkü bu sistemde çoğunluğu elde eden partiye oy vermeyenlerin temsil edilme oranı düşük olacaktır veya hiç olamayacaktır. Örneğin iki partinin katıldığı ve 5 milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresinde, A Partisi % 50,1 ve B Partisi % 49,9 oy alırsa A Partisi o seçim çevresindeki tüm milletvekilliklerini kazanacak yani, % 49,9 oyun temsil edilmesi söz konusu olamayacaktır. 2'den fazla partinin veya adayın seçime katıldığı durumda ise 1. parti veya aday oyların en çoğunu alsa da oyların çoğunluğunu yani % 50'sinden fazlasını almamış olabilir ve bu durum temsilde adalet açısından bir dezavantaj ortaya çıkarabilir. Örneğin 4 partinin katıldığı ve 5 milletvekilinin seçileceği bir genel seçimde A Partisinin % 29, B Partisinin % 28, C Partisinin % 24 ve D Partisinin % 19 oy aldığı varsayımına göre A Partisi seçmenlerin yarısından fazlasının desteğini almamasına rağmen, o seçim çevresindeki tüm milletvekilliklerini kazanacak, yani % 71 oranındaki oy temsil edilme imkânı bulamayacaktır.

Çoğunluk sistemi, tek turlu uygulanabileceği gibi iki turlu da uygulanabilir. Tek turlu çoğunluk sistemlerinde bir kez oylama yapılır ve oylama sonucu sadece en çok oyu alan parti veya kişi seçimi kazanmış olur ki bu uygulama nispi çoğunluk sistemi olarak tanımlanmaktadır. Eğer ilk turda salt çoğunluk sağlanamazsa ikinci kez oylama yapılır, bu oylamaya ilk oylamada en çok oyu alan iki parti veya kişi katılır ve salt çoğunluğu sağlayan parti veya kişi seçimi kazanmış olur ki bu uygulama da mutlak çoğunluk sistemi olarak tanımlanmaktadır. Tek turlu çoğunluk sistemi çoğunlukçu sistemlerin içerisindeki; hatta tüm seçim sistemleri içerisindeki en pratik sistemdir. Ancak, ikiden fazla aday olması durumunda, bazen de oyların yarısından azını almış olan aday, en çok oyu aldığı için seçimi kazanabilir.

Çoğunlukçu sisteminin ortaya çıkardığı temsilde adaletsizlik dezavantajını yok etmek amacıyla geliştirilen *nispi temsil sistemleri*, alınan oy ile meclislerdeki sandalye sayısı oranlarının birbirlerine yakın olmasını amaçlar. Salt bir nispi temsilde alınan oy oranı ile mecliste sahip olunan sandalye oranı birbirlerine çok yakındır. Örneğin % 3 oy alan bir parti, mecliste yaklaşık % 3 sandalye sahibi olabiliyorsa veya % 37 oy alan bir parti meclisteki sandalyelerin yaklaşık % 37'sine sahip olabiliyorsa, bu sistem salt bir nispi temsil sistemidir.

Nispi temsil sisteminin en büyük dezavantajı, bir ülkedeki parti sayısının artmasına neden olmasıdır. Çünkü salt bir nispi temsil sisteminde her çıkar grubu parti kurabilecek ve parlamentoda yer alabilecektir. Bu durum, karar alma mekanizmasını olumsuz etkilemekte, sistemin sürekli olarak tıkanması ise siyasal istikrarsızlıklara neden olabilmektedir.

Bu dezavantajlarının yanı sıra, sistemin en belirgin avantajı temsilde adaletin sağlanabilmesidir. Salt bir nispi temsil sisteminin uygulandığı bir seçimde aşırı veya eksik temsil oranı, yok denecek kadar azdır. Böyle bir seçim sistemine küçük partilerin itiraz etmesi pek mümkün olamaz. Çünkü alınan oyların hemen hemen tamamı, temsile yansımaktadır. Ancak meclisteki sandalyelere, aldıkları oy oranından daha fazla sahip olmak isteyen büyük partiler için, salt bir nispi temsil sistemi pek de avantajlı görülmez. Bu nedenle büyük partiler nispi temsil sistemini uygularken, bu sistemde değişiklikler

yaparak hem temsilde adaleti hem de yönetimde istikrarı sağlamaya çalışırlar. Bunun en tipik örneği barajlı nispi temsil sistemleridir. Seçim barajlardaki amaç her partinin meclise rahatlıkla girebilmesini engellemek ve bu sayede karar mekanizmalarının daha hızlı işlemesini sağlayabilmektir.

Karma Sistem, nispi temsil sisteminin ve çoğunluk sisteminin bir arada uygulandığı seçim sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemde, seçilecek adayların bir kısmı çoğunluk esasına; diğer bir kısmı ise nispi temsil esasına göre belirlenir. Örneğin, 550 milletvekilinin belirleneceği bir seçimde, adayların 250'si çoğunluk esasına; geri kalan 300'ü ise nispi temsil esasına göre tespit ediliyorsa, bu uygulama "karma sistem"dir. Bu sistem, nispi temsil sisteminin ve çoğunlukçu sistemin avantajlı yönlerini kullanıp, dezavantajlı yönlerini en aza indirmek amacıyla tercih edilebilir.

Nispi temsil sistemi, çoğunluk sistemi ve karma sistem ile milletvekilleri veya temsilciler belirlenirken, seçmenler, iki farklı yöntem ile seçim haklarını kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi, seçmenlerin ikinci seçmenleri belirlediği iki dereceli seçim sistemleri; ikincisi ise seçmenlerin doğrudan doğruya milletvekillerini veya temsilcileri belirledikleri tek dereceli seçim sistemleridir.

Nispi temsil sisteminin ve çoğunlukçu sistemin dünyada uygulanan birçok türü vardır ve her birinin amacı temsilde adaleti ve/veya yönetimde istikrarı sağlamaktır. Ne var ki hem temsilde adaleti hem de yönetimde istikrarı aynı anda yakalayabilmek oldukça güçtür. Genellikle temsilde adalet ile yönetimde istikrar ters orantılıdır. Örneğin, temsilde adaleti sağlamak için uygulanan salt bir nispi temsil sisteminde, temsil edilen grup sayısı artacağından, karar almak zor olacak ve bu durum da siyasal istikrarı olumsuz etkileyebilecek, bunun sonucunda ortaya çıkabilecek istikrarsız hükümetler de, sosyo-ekonomik yapının çeşitli olumsuzluklara maruz kalmasına neden olabilecektir.

Sonuç olarak, dünyada farklı özelliklerdeki seçim sistemleri uygulanmaktadır. Bu seçim sistemlerinin dünyadaki en yaygın türleri Tek Üyeli Çoğunluk Sistemi, İki Turlu Çoğunluk Sistemi (İkinci Oylama Sistemi), Alternatif Oylama Sistemi, Aktarılabılır Tekli Oy Sistemi ve Parti Listesi Sistemi'dir.

A. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sistem tek isimli (dar bölgesi) veya listeli (geniş bölgesi) olarak uygulanmaktadır. Tek isimli-tek turlu çoğunluk sisteminde ülke, milletvekili sayısı kadar seçim çevresine ayrılır. Her seçim çevresinde en çok oyu alan sadece bir aday seçimi yani temsil hakkını kazanır. Duruma 550 veya 600 milletvekilinin seçileceği varsayımı açısından bakılacak olursa; ülkeyi bu sayılar adedince seçim çevresine ayırmak görüldüğünden zor olabilir. Bu güçlüğe mukabil, seçim çevreleri küçük olacağı için hem seçmen, adayı kolayca tanıyacak; hem de adayların, seçim çevrelerinin sorunlarına veya isteklerine cevap vermesi daha kolay olacaktır.

Listeli-tek turlu çoğunluk sisteminde ise ilgili seçim çevresinden en yüksek oyu alan partinin listesindeki tüm adaylar seçimi kazanmakta ve diğer partilerin temsil hakkı bulunmamaktadır. Bu sistemde genellikle, mecliste çoğunluğa tek parti sahip olur ve bu nedenle kurulan hükümetler güçlü ve etkindir. Tek partiden oluşan hükümetler de nadiren dağıldığı için istikrarlı olur (Heywood, 2012: 303). Bu sistemde bir partinin tek başına çoğunluğu sağlaması tek üyeli çoğunluk sisteminin bir avantajı olarak

düşünülebilir. Ancak çoğunlukçu bir mantığa dayalı olan bu sistem diğer partilere veya adaylara oy veren seçmenlerin temsil edilme ihtimalini yok ettiği için belli ölçüde temsilde adaletsiz sonuçlara yol açabilir. Yani iki partinin katıldığı bir seçimde birinci partinin % 51, ikinci partinin ise % 49 oy aldığı varsayımı altında ikinci partinin temsil edilmesi söz konusu olmayacaktır. Üç partinin katıldığı ve oyların % 25, % 40 ve % 35 olarak dağıldığı varsayımında da temsil hakkını sadece (oylarının yarısından çoğunu alması dahi) % 40 oy alan aday kazanacağından; geriye kalan % 60 oyun temsil hakkı olmayacaktır. Bu durum ise, temsilde adalet bağlamında, tek üyeli çoğunluk sisteminin bir dezavantajı olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, tek turlu çoğunluk sistemi, tüm seçim sistemlerinde, parlamentolardaki çoğunluğun sağlanmasına zemin hazırladığı için siyasal istikrar açısından tüm seçim sistemlerinden daha ideal bir seçim sistemidir. Ayrıca bu sistemde, seçimler tek turda tamamlanabilmektedir. Günümüzde bu sistemi uygulayan ülkelerin bazıları, Büyük Britanya (Avam Kamarası), Amerika, Kanada ve Hindistan'dır.

B. İki Turlu Çoğunluk Sistemi (İkinci Oylama Sistemi)

İkinci oylama sistemi olarak da adlandırılan iki turlu çoğunluk sisteminde, tek turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi seçim çevreleri ya dar bölgesel belirlenerek her bir seçim çevresinden sadece bir aday seçimi kazanacak ya da ilgili seçim çevresinde listeli çoğunluk sistemi ile en çok oyu alan partinin listesindeki tüm adaylar seçimi kazanacaktır. İki uygulamada da ilk oylamada oylarının yarısından fazlasını alan parti seçimi kazanmış olur. Ancak ilk oylamada hiçbir adayın çoğunluğu sağlayamaması durumunda ikinci bir oylama yapılır. Bu nedenle ikinci oylama sistemine "iki turlu çoğunluk sistemi" de denilmektedir. İkinci seçim ise ilk oylamada en çok oyu alan iki parti arasında yapılır ve nihayetinde iki parti arasından en çok oyu alan seçimi kazanmış olur.

İkinci oylama sisteminde de tek üyeli çoğunluk sisteminde olduğu gibi istikrarlı bir hükümetin kurulması mümkündür (Heywood, 2012: 304). Temsilde adalet açısından, ikinci bir oylamaya imkân tanıdığı için, ikinci oylamada salt çoğunluğun kabul ettiği bir parti seçimi kazanabileceği ve az sayıda oy boşa gideceği için tek üyeli çoğunluk sisteminden daha adaletli bir sistemdir. Ancak güçsüz partilerin temsil olanağını neredeyse imkânsız kılması, bu sisteminin, temsilde adaletsiz bir yönünün de olduğunu göstermektedir.

C. Alternatif Oylama Sistemi

"Alternatif oylama sistemi" de, ikinci oylama sistemi ve tek üyeli çoğunluk sistemi gibi çoğunlukçu bir sistemdir. Bu seçim sisteminde de tek üyeli seçim çevreleri vardır ve seçmenler seçimlerini yaparken iki aday belirleyerek birinci ve ikinci adaylarını sıralarlar (TBMM, 1982: 32).

Bu sistemde seçimi kazanabilmenin şartı, geçerli oyların % 50'sinden fazlasını alabilmektir. İlk olarak oylar, seçmenlerin ilk tercihlerine göre hesaplanır ve hiçbir aday oyların yarısından çoğunu alamamış ise en az oy alan aday elenmiş sayılır. Elenen adaya oy veren seçmenlerin ikinci tercihleri dikkate alınarak oylar tekrar hesaplanır. Bu şekilde

herhangi bir aday çoğunluğu sağlayana kadar veya son iki aday kalana kadar oy dağıtımı devam eder.

Büyük partilere daha fazla avantaj sağlayan bu sisteminin avantajı, genellikle boşa giden oyların asgari düzeye inmesidir.

Siyasal istikrar bağlamında bakılacak olursa alternatif oylama sistemi, ikinci oylama sistemi ve tek üyeli çoğunluk sistemi gibi istikrarlı hükümetlerin kurulmasında etkilidir. Yani Alternatif Oylama Sistemi hem temsilde adaleti, hem de yönetimde istikrarı sağlayan bir seçim sistemidir.

Avusturya'da Temsilciler Meclisi ve İngiltere'de Londra Belediye Başkanı seçimlerinde bu seçim sistemi uygulanmaktadır (Heywood, 2012: 305).

D. Aktarılabılır Tekli Oy Sistemi

Nispi temsil sistemleri içerisinde yer alan bu sistemde, çok üyeli seçim çevreleri vardır. Sistemin işlemesine gelince partiler her seçim çevresinden o seçim çevresinin sahip olduğu temsilci sayısı kadar aday gösterirler. Seçmenler tıpkı alternatif oylama sisteminde olduğu gibi tercihli oy kullanırlar. Seçimi kazanabilmek için "Droop Formülü"ne göre hesaplanan bir baraj vardır. Bu formüle göre; (kullanılan oy sayısı / mevcut sandalye sayısı+1) + 1 kadar oy, barajı temsil eder (TBMM, 1982: 45). Kullanılan oyların sonucunda, bu barajdaki kadar oy alan partilerin temsilci çıkarma hakkı vardır. Eğer tüm sandalyeler dolmazsa en az oy alan parti veya aday elenerek bu parti veya adaya oy veren seçmenlerin ikinci tercihlerine göre oylar tekrar dağıtılır ve tüm sandalyeler dağıtılabılır kadar hesaplama devam eder. Örneğin, 4 temsilci çıkaracak bir seçim çevresinde toplam 150 000 adet oy kullanıldığı varsayımı altında; A Partisi 50 000, B Partisi 45 000, C Partisi 28 000 ve D Partisi 27 000 oy almış ise bu seçim çevresi için baraj = (150 000 / 5) + 1 yani 30 001'dir. Bu durumda ilk oylara göre A ve B partileri birer temsilci çıkarabilmektedirler. Geriye kalan iki boş sandalyenin dağılımı için en az oy almış olan parti (D Partisi) veya sonuncu aday elenerek, seçmenlerin ikinci tercihlerine göre oylar yeniden dağıtılır. Bu dağılım sonucunda eğer 30 001 oya ulaşmış bir parti veya aday varsa temsil hakkını kazanmış olacaktır; aksi halde sondan bir önceki parti de elenir ve ikinci tercihlerine göre oylar yeniden dağıtılır. Bu şekilde tüm sandalyeler dolana kadar sistem devam eder.

Bu seçim sisteminde her seçim çevresinde birden fazla adayın seçilmesi söz konusu olduğu için, üçüncü partinin dahi temsilci çıkarabilme ihtimali vardır. Bu nedenle bu sistem temsilde adalet açısından diğer sistemlere göre daha elverişlidir. Ancak güçlü ve istikrarlı bir meclisin veya hükümetinin kurulamama ihtimali de vardır. Keza, adayların listelerdeki sıralamaları da seçimlerinde etkili olduğundan, bu sistem parti içi rekabete ve bölünmelere de yol açabilir. Bu sistem İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey İrlanda Meclisi'nin seçimlerinde kullanılmaktadır (Heywood, 2012: 307).

E. Parti Listesi Sistemi

Nispi temsil sistemleri içerisinde yer alan parti listesi sisteminde, ülke ya tek bir seçim çevresi olarak belirlenir; ya da seçim çevrelerine ayrılır. Partiler seçimlerden belli bir süre önce liste olarak adaylarını belirler, bu listelerin ön sıralarında yer almak seçilebilme ihtimali açısından önemlidir.

Sisteme, diğer sistemlerde olduğu gibi, küçük partilerin parlamentoya girmesini engellemek amacıyla, baraj konulabilir. Bu baraj, sadece seçim çevresinde veya ülke genelinde uygulanabileceği gibi, barajın hem ülke genelinde hem de seçim çevresinde uygulanması da söz konusu olabilir. Bu durumda ancak barajı aşan partilerin temsil edilmesi söz konusu olur. Barajsız bir parti listesi sisteminde ise her parti ancak aldığı oy oranında temsil edilir.

Parti listesi sistemi (özellikle de barajsız parti listesi sistemi) temsilde adalet açısından, yukarıda bahsedilen diğer dört sistemden de daha adildir. Bu sistem sayesinde küçük partilerin meclislerde yer alabilmesi, temsilde adalet açısından olumlu olarak görülebilse de, karar alma mekanizmasında zorluklar yaşatabilme ihtimalinden dolayı, istikrar açısından olumsuz durumlara yol açabilir. Hem temsilde adaletli hem de karar almada istikrarlı bir hükümetin veya meclisin kurulabilmesi için de ülke veya seçim çevresi barajı getirilebilir.

Bu sistem Türkiye, İsrail, Belçika, Lüksemburg, İsviçre ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde kullanılmaktadır (Heywood, 2012: 309).

III. Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemlerinin Siyasal İstikrar ve Temsilde Adalet Açısından Değerlendirilmesi: Etkiler ve Tepkiler

Cumhuriyetin ilanından çok partili döneme kadar, seçim kanunlarında diğer konularda düzenlemeler yapılmasına karşın; seçim sistemindeki ilk değişiklik 1946 tarihinde yapılmış ve tek dereceli seçimler uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan süreç; 1923-1946 yılları arası uygulanan "iki dereceli seçimler" ve 1946’dan günümüze kadar uygulanan "tek dereceli seçimler" olmak üzere iki başlık halinde incelenmiştir.

A. 1923-1946 Yılları Arasında Yapılan İki Dereceli Seçimler

Cumhuriyetin ilanından sonraki 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 genel seçimleri iki dereceli olarak yapılmıştır ve 1943’den önceki seçimlerde İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanmış; 1943 seçimleri ise 1942 yılında çıkarılan ve Cumhuriyet Dönemi’nin ilk seçim kanunu olan 4320 Sayılı Mebus Kanunu’na göre yapılmıştır. Bu kanun seçim sistemini değiştirmemiş ancak yeni düzenlemeler getirmiştir.

İki dereceli ve mutlak çoğunluk yöntemine göre yapılan 1923 seçimlerini Halk Fırkası kazanmıştır (Armağan, 1975: 164). Bu dönemde Kazım Karabekir liderliğinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmasına rağmen söz konusu parti Tahrir-i Sükun Kanunu gereğince kapatılmış, yani ilk kez çok partili yaşama geçiş teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle, Demokrat Partinin seçimlere katıldığı 1946 yılına kadar tek parti dönemi devam etmiştir ve tüm genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Fırkası tüm milletvekilliklerini kazanmıştır.

Bu dönemde tek parti söz konusu olduğu için erken seçime ihtiyaç duyulmamış, seçimler dört yılda bir yapılabilmıştır; yani hükümet süreleri açısından bakıldığında, herhangi bir siyasal istikrarsızlık yaşanmamıştır.

1877 yılından 1946 yılına kadar, seçim kanunlarında birçok değişiklik yapılmasına; hatta 1942 yılında yeni bir kanun (14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu) hazırlanmasına rağmen, seçimlerde daima iki dereceli seçim sistemi

uygulanmıştır. 1946 yılında çıkarılan kanun (5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu) ile Türkiye Cumhuriyeti tek dereceli seçimler ile tanışmış ve 1946 yılından günümüze kadar yapılan tüm genel seçimler tek dereceli olarak yapılmıştır.

B. 1946'dan Günümüze Kadar Yapılan Tek Dereceli Seçimler

Biraz önce de belirtildiği gibi ilk kez birden çok partinin seçime katıldığı 1946 seçimleri ve sonrasında yapılan bütün seçimler tek derecelidir (Fidan, 2010: 205). Ancak bazen temsilde adaleti sağlama; bazen de siyasal istikrarı sağlama amacıyla seçim sistemlerinde farklı zamanlarda birçok değişiklik yapılmıştır.

1946-1960 yılları arasında liste usulü çoğunluk sistemi; 1960'dan günümüze ise nispi temsilin altı farklı türü uygulanmıştır. "Liste usulü çoğunluk sistemi" ve nispi temsilin Türkiye'deki uygulamaları iki dönem halinde incelenebilir.

1. 1946-1960 Yılları Arasında Uygulanan Liste Usulü Çoğunluk Sistemi

Farklı kaynaklarda benzer tanımların ortak noktalarına göre çoğunluk sistemleri, milletvekillerinin ya birer milletvekili çıkararak seçim çevrelerinde seçilmelerine ya da birden çok milletvekilinin aynı çevreden seçilmelerine göre "tek adlı" veya "çok adlı seçim sistemleri" olmak üzere ikiye ayrılır. Türkiye'de genellikle yaygın terimlerle bu sistemlere "dar bölgesi" ya da "geniş bölgesi seçim sistemleri" de denilmektedir. Ayrıca geniş bölgesi seçim sisteminde seçmene bir liste sunulduğu için; bu sistem, "liste usulü çoğunluk sistemi" olarak da adlandırılmaktadır (Türk, Tuncer, 1995: 5).

Böyle bir seçim sisteminde iki partinin seçimlere katıldığı varsayımı altında bir seçim çevresinde 1. parti geçerli oyların % 49,9'unu diğer parti ise oyların % 50,1'ini alsa dahi 1. partinin o seçim çevresinde milletvekili çıkarması mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye'de liste usulü çoğunluk sistemi ile yapılan 1946, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimleri temsilde adaletsiz seçimler olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Genel Seçimlerini büyük bir farkla kazanmasında etkili olan açık oy gizli sayım usulü, muhalefetin seçim sistemi ile ilgili şiddetli eleştirilerine neden olmuş ve bu eleştiriler 1950 seçimlerine kadar devam etmiştir. 1950 seçimlerinden önce 5545 sayılı kanun kabul edilmiş ve kanunun getirdiği yenilikle bu seçim, gizli oy açık sayım ilkesine göre yapılmıştır. Bu seçimlerdeki Demokrat Parti'nin % 85,4 lük temsil oranı muhalefetin tepkilerine neden olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre bu sistem tek parti diktatörlüğüne neden olmaktadır (Yücelen, 1996: 22).

1950-1954 yılları arasında tek partili iktidar söz konusu olduğu için erken seçim yapılmamış ve dört yıllık yasama dönemi tamamlanabilmiştir. Liste usulü çoğunluk sistemi ile yapılan bir diğer seçim ise 1954 genel seçimleridir ve bu seçimlerde yine 5545 Sayılı Kanun uygulanmıştır. Bu durum Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim sistemi konusundaki tepki ve eleştirilerinin etkili olmadığını ve Demokrat Parti'nin bu eleştiri ve tepkilere kayıtsız kaldığını göstermektedir. 1954 Genel Seçimleri cumhuriyet tarihinde, temsilde aşırılığın ve temsil oranının en fazla olduğu seçimlerdir. Söz konusu bu aşırı temsil oranları muhalefet partilerinin tepkilerine sebep olmuş ve nispi temsil sisteminin uygulanması konusunda talepler artmıştır (Yücelen, 1996: 22). 1954 genel

seçimleri, Türk siyasal hayatındaki tüm genel seçimler dikkate alındığında, 1. partinin en çok oy aldığı (%58,4) seçimlerdir.

Liste usulü çoğunluk sistemi ile yapılan son seçimler 1957 seçimleri olmuştur. 1957 seçimlerinde, hala nispi temsil sistemine geçilmemesi muhalefet partilerinin seçime ortak katılmaları konusunda bir etki meydana getirmiştir. Ancak tek başına iktidarın sahibi olan Demokrat Parti bunu engellemiştir (Yücelen, 1996: 23).

Bu seçimler de 1950 ve 1954 seçimleri gibi temsilde adaletsiz bir seçim olmuştur. Bu dönemde iktidar ve ana muhalefet partisi arasında seçim sistemi ile ilgili ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Demokrat Parti'nin 1950 seçimleri ile başlayan ve 1960 yılına kadar devam eden tek başına iktidarı 1960 askeri darbesiyle son bulmuş Türk Silahlı Kuvvetleri 1960 müdahalesinin temel amacının iç uzlaşmazlıkları engellemek olarak açıklamış ve en kısa zamanda yeni bir seçim yapılacağını da sözünü vermiştir (Karpat, 2013: 191).

Sonuç olarak 1946-1960 yılları arasında uygulanan liste usulü çoğunluk sistemi siyasal istikrarsızlık ile sonuçlanmış ve seçim sisteminin nispi temsil sistemine dönüşmesine sebep olmuştur. Türkiye örneğinden hareketle, sistem siyasal istikrar getirmesine rağmen, temsilde adalet açısından olumsuzdur.

2. 1961'den Günümüze Uygulanan Nispi Temsil Sistemleri

1950, 1954 ve 1957 seçimlerindeki temsilde aşırı adaletsizlikler seçim sistemine ciddi tepkilere neden olmuştur. 1960 askeri darbesi sonucunda, 1961 yılında yeni bir seçim kanunu (25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu) kabul edilerek nispi temsil sistemine geçilmiştir. Bu kanuna göre, milletvekilleri, nispi temsil sisteminin bir versiyonu olan seçim çevresi barajlı d'Hondt sistemi ile seçilmişlerdir. Ancak bu sistem de iki büyük partiye avantaj sağladığı gerekçesiyle tepkilere neden olmuştur.

1961 genel seçimlerinden itibaren yapılan tüm seçimlerde milletvekili sayısı sabitlenmiştir. Buna göre 1961, 1965, 1969, 1973, 1977 yıllarında yapılan genel seçimlerde 450; 1983 Genel Seçimi'nde 400; 1987 ve 1991 Genel Seçimlerinde 450 ve daha sonrasında yapılan tüm seçimlerde 550 milletvekili seçilmiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılacak olan Anayasa değişikliği referandumu ile milletvekili sayısının 600'e çıkarılması öngörülmektedir.

Türkiye'de 1961 yılından sonra 6 farklı nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Bu sistemler barajsız nispi temsil sistemleri ve barajlı nispi temsil sistemleri olarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bu sistemlerin uygulandığı seçimler, kronolojik sıralama yerine, sisteme göre sıralama esas alınarak siyasal istikrar ve temsilde adalet bağlamında aşağıda anlatılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak barajsız nispi temsil sistemleri, daha sonra da barajlı nispi temsil sistemleri ele alınmıştır.

Tablo 1. 1961 Yılından Günümüze Kadar Olan Süreçte Uygulanan Seçim Sistemleri

NİSPİ TEMSİL TÜRLERİ	UYGULANMA BİÇİMİ	UYGULANDIĞI SEÇİM YILLARI
BARAJSSIZ	MİLLİ BAKİYE (ULUSAL ARTIK)	1965
	BARAJSSIZ D'HONDT	1969, 1973, 1977
BARAJLI	SEÇİM ÇEVRESİ BARAJLI D'HONDT	1961
	ÇİFTE BARAJLI D'HONDT	1983
	ÇİFTE BARAJLI D'HONDT + KONTENJAN	1987, 1991
	ÜLKE BARAJLI D'HONDT	1995, 1999, 2002, 2007,

C. Barajsız Nispi Temsil Sistemleri

Barajsız nispi temsil sisteminde ülke veya seçim çevresi barajı olmaksızın seçimler yapılmakta ve her siyasi parti aldığı oy oranında temsil hakkına sahip olmaktadır. Temsilde adaletin sağlanması bakımından son derece elverişli olan bu seçim sistemlerinde parlamentolardaki parti sayısının çok olması da kaçınılmazdır. Bu durum ise hükümetlerin tek başına kurulmasını zorlaştıracaktır.

1. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi

Partilerin seçim çevrelerinde hesaba katılmayan oylarının ulusal ölçekte değerlendirilmesini esas alan bir sistemdir. Milli Bakiye sisteminde temsilde adalet ilkesi ön plana çıkmaktadır (Tuncer, 2003: 117). Türkiye'de bu sistemin ilk ve son kez uygulandığı 1965 seçimlerinde, partilerin aldıkları oy oranları ile temsil oranları birbirlerine çok yakındır.

Her seçim çevresindeki artık oyların ülke düzeyinde değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiş "millî bakiye sistemi"nin uygulanması şu şekildedir: Her seçim çevresindeki geçerli oyların toplamı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünerek "seçim kotası" bulunur ve ilk milletvekili dağılımı/dağıtımına buna göre yapılır. Örneğin geçerli oy 500 000 ve o seçim çevresinde seçilecek milletvekili sayısı 10 ise seçim kotası 50 000'dir. Yani bu sayıya tekabül eden oy miktarı için 1 milletvekili seçilmiş olur. Bundan sonra boşta kalan milletvekilliklerinin artık oylarla belirlenmesi işlemine geçilir. Yani, ilk seçim ve dağıtımdan her partiye ait geriye kalan(bakiye) oylar, seçimin yapıldığı bütün seçim çevrelerini içine alan "ulusal havuz" içerisinde toplanır ve buna göre ulusal havuzdaki toplam oy miktarı seçim çevrelerinde açık kalan milletvekilliklerinin toplamına bölünerek "millî seçim kotası" bulunur. Diğer bir deyişle "artık oylar" boşta kalan sandalye sayısına bölünür, daha sonra her partinin millî seçim çevresi içindeki geçerli oy toplamı millî seçim kotasına bölünerek bu sayıya göre ilk dağıtımdan arda kalan milletvekillikleri partiler arasında dağıtılır. Bu işlem sonucunda yine doldurulamamış milletvekillikleri kalırsa; bunlar, partiler arasında boş kalan geçerli oyların büyüklük sırasına göre partiler arasında bölüştürülür (Türk, 2006: 89).

Milli Bakiye sistemi, seçmenlerin verdikleri oylar seçim çevrelerinde etkili olmasa dahi ülke genelinde etkili olacağı için, küçük partilerin de temsil oranını artıran bir sistemdir. İlk kez 1965 genel seçimlerinde uygulanan bu sistem 6 partiye mecliste temsil hakkı kazandırmıştır. Bu seçim hem tek parti iktidarını sağlaması hem de temsilde adalet sağlaması açısından manidar bir seçim olmuştur.

Çok sayıda partinin mecliste yer alması, en çok oyu alıp tek başına iktidar olmasına rağmen mecliste daha fazla temsil imkânından mahrum kalan Adalet Partisi'nin seçim sistemini değiştirmek istemesine neden olmuş ve bunun sonucu olarak seçim sistemini, barajlı d'Hondt sistemine dönüştürmek istenmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi ilgili değişikliğin baraj ile ilgili olan hükmünü reddetmiş ve 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde barajsız d'Hondt sistemi uygulanmıştır.

2. Barajsız d'Hondt Sistemi

Barajsız d'Hondt sistemi ülke genelinde veya seçim çevrelerinde herhangi bir baraj olmaksızın seçimlerin yapılmasını sağlayan ve seçim sonucunda geçerli oyların o seçim çevresindeki milletvekili sayısına gelene kadar sırasıyla 1, 2, 3 ...'e bölünerek partilerin kazanacağı milletvekili sayısını belirleyen sistemdir.

Örneğin; 10 milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde, geçerli oyların toplamının 300 000 olduğu varsayımı altında 5 parti seçime girmiş ise; bu partilerin aldıkları oylar sırasıyla 1, 2, 3...ve gerekiyorsa daha fazla sayıya kadar bölünür. Çıkan rakamlar büyükten küçüğe sıralanır. En büyük 10 rakama tekabül eden milletvekillikleri partilere dağıtılır. Bu sistemin temsilde adalet açısından avantajı, herhangi bir siyasi partiye ülke genelinde çok güçlü olmadığı durumda bile, güçlü olduğu bazı seçim çevrelerinde milletvekili çıkarma şansı tanınmasıdır.

Türkiye'de 1969, 1973 ve 1977 seçimleri barajsız d'Hondt sistemi ile yapılmış ve böylece partilerin mecliste sandalye sahibi olmaları kolaylaşmış, örneğin 1969 genel seçimine katılan tüm partiler mecliste temsil hakkı kazanabilmiştir.

1969 seçimlerinin en dikkat çeken sonucu, tüm partilerin oy oranlarının, 1965 seçimlerine göre azalmış olmasına rağmen; Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin meclisteki sandalye sayısının artmasına yol açmasıdır. Söz konusu partiler açısından ortaya çıkan bu durum, barajsız d'Hondt sisteminin büyük partilere avantaj sağladığının kesin göstergesidir. Buna rağmen 1969-1973 yılları arasında 6, 1973-1977 yılları arasında 3 ve 1977-1980 yılları arasında 4 kez hükümet kurulmuştur. Bu durum aynı zamanda barajsız d'Hondt sisteminin siyasal istikrar açısından olumsuz olduğunun da bir göstergesidir.

Sonuç olarak nispi temsilin bir uygulama biçimi olan barajsız d'Hondt sistemi ile yapılan 1969, 1973 ve 1977 seçimleri sonucu kurulan güçsüz hükümetlerin ülkeyi başarısız bir şekilde yönetmesi, Türkiye'de siyasal istikrarsızlık yaşanmasına neden olmuş, 1980 askeri darbesi ile siyasal istikrar bir kez daha sekteye uğramış ve 1983 yılına kadar genel seçim yapılmamıştır. Bunun nedeni çok fazla sayıda partinin meclise girmeye hak kazanması ve bu nedenle, kurulan hükümetlerin ömürlerinin çok kısa olmasıdır. Yani barajsız d'Hondt sisteminin siyasal istikrar açısından olumsuz; temsilde adalet açısından olumlu bir sistem olduğunu söylemek mümkündür.

D.Barajlı Nispi Temsil Sistemleri

Parlamentolardaki dağılımları önlemek ve belli bir barajı aşamayan partilerin meclisin dışında kalmasını sağlamak amacıyla seçim sistemlerine baraj da konulabilmektedir (Aktaş, 2016: 222). Barajlı nispi temsil sistemleri de ülke veya seçim çevresinde, bir baraj konularak seçimlerin yapılmasını sağlayan sistemlerdir. Türkiye’de, 1961 seçimi ile 1983 seçiminden bugüne kadar yapılan tüm genel seçimler, barajlı nispi temsil sisteminin farklı türleri ile yapılmıştır.

Bu sistemin temsilde adalet açısından dezavantajı barajı aşamayan partilerin meclislerde temsil edilememesidir.

Türkiye’de 1961 seçimlerinden bugüne kadar, "seçim çevresi barajlı d'Hondt", "çifte barajlı d'Hondt", "çifte barajlı d'Hondt + Kontenjan" ve "ülke barajlı d'Hondt" sistemleri olmak üzere, dört farklı barajlı seçim sistemi uygulanmıştır. Bu sistemler aşağıdaki gibidir.

1.Seçim Çevresi Barajlı d’Hondt Sistemi

Bu seçim sisteminde sadece seçim çevrelerindeki oylar bir baraja tabi tutulmakta, ülkedeki toplam oylar, herhangi bir baraja tabi tutulmaksızın milletvekillikleri belirlenmektedir. Bu seçim sistemi de kendi içinde iki şekilde uygulanabilir. Birincisi seçim çevrelerinde dikkate alınacak bir baraj yüzdesi; ikincisi ise seçim çevresindeki toplam geçerli oyların çıkarılacak milletvekili sayısına bölünüp; milletvekilliği için gerekli olan en az oy sayısı ile bir baraj (sınır-kota) belirlenmesidir.

Türkiye’de, uygulanan nispi temsil sistemlerinin ilki 1961 seçimlerindeki "seçim çevresi barajlı d’Hondt sistemi"dir ve bu sistem sadece 1961 seçimlerinde uygulanmış ve Türkiye’deki tüm seçimler arasında temsilde en adil seçim olmuştur. Bahse konu seçimde temsilde aşırılık ya da temsilde eksiklik, yok denecek kadar az olmuş seçime katılan tüm siyasi partiler meclise girmeyi başarabilmiş ne var ki hiçbir partinin tek başına hükümeti kuramaması koalisyon hükümetlerinin kurulmasına neden olmuştur.

Türkiye ilk kez 1961 seçimleriyle birlikte koalisyon hükümetleriyle tanışmıştır ve 1961-1965 yılları arasında dört koalisyon hükümeti kurulmuştur (Tekin, Okutan, 2012: 160). Demek oluyor ki seçim çevresi barajlı d'Hondt sistemi temsilde adalet açısından verimli olsa da siyasal istikrarı sağlama açısından verimli olmamıştır. Ayrıca bu sistem, iki büyük partiye avantaj sağladığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve 1965 seçimlerinde milli bakiye sistemi kabul edilmiştir.

2. Çifte Barajlı d’Hondt Sistemi

Çifte barajlı d'Hondt sistemi, partilerin milletvekili çıkarabilmeleri için hem ülke genelinde, hem de seçim çevresinde seçim barajını aşmış olmasını gerektiren bir seçim sistemidir.

1969, 1973 ve 1977 yıllarında yapılan seçimlerde bir türlü siyasal istikrarın sağlanamaması sonucu 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu hazırlanmış, ülke geneline ve seçim çevresine %10'luk bir baraj getirilmiştir. Bu yenilik partilerin meclise girmesini zorlaştırmakta yani meclise giren parti sayısını azaltmaktadır.

Çifte barajlı d' Hondt sistemi, nispi temsili korumakla birlikte yönetimde istikrar ilkesini güçlendirmektedir (Tuncer, 2003: 122). Bu sistem sadece 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerde uygulanmış ve daha sonraki seçimlerde, yerini, çifte barajlı d'Hondt + kontenjan sistemi ile ülke barajlı d'Hondt sistemine bırakmıştır. Siyasi yasaklar nedeniyle 1983 genel seçimlerine dört parti katılmış ve bunların tümü mecliste temsil hakkı kazanabilmişlerdir. Çok partili parlamento gerçeğine rağmen Anavatan Partisi tek başına iktidar olmayı başarmış ve kurulan hükümetin ömrü yaklaşık 4 yıl sürmüştür.

Bu dönemde herhangi bir erken seçime ihtiyaç duyulmamış ve demokrasiye sekteye uğratan olumsuz durumlarla karşılaşmamıştır. Bu ve benzeri olumsuz durumlarla karşılaşılması siyasal istikrarın göstergesi sayılabilir. Ancak bu siyasal istikrarın sebebi seçim sisteminden ziyade, dönemin siyasal konjonktüründen dolayı seçime az sayıda ve yeni partilerin katılması sonucunda tek başına iktidarın kurulabilme şansının ortaya çıkmasıdır.

3.Çifte Barajlı d'Hondt + Kontenjan Sistemi

Belirli sayıda milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde en çok oyu almış olan partinin kontenjan adayının, milletvekilliğini kazanmasını amaçlayan bir seçim sistemidir. Türkiye'de 1987 ve 1991 genel seçimlerinde uygulanan bu sisteme göre, herhangi bir siyasi partinin mecliste temsil hakkı kazanabilmesi için, seçime katılan partilerin hem seçim çevresinde; hem de ülke genelinde belirli bir oranda oy alması gerekir.

Türkiye'de söz konusu bu seçimlerinde gösterdiği gibi, sistem büyük partileri değil, sadece en büyük partiyi avantajlı kıldığı için temsilde adalet açısından dezavantajlıdır. 1987-1991 yılları arasında toplamda 3 hükümetin kurulması, siyasal istikrarsızlık olarak görülse de bunun nedeninin doğrudan, uygulanan seçim sistemi ile ilgili olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu siyasal istikrarsızlığın nedeni başbakan Turgut Özal gibi karizmatik bir parti liderinin cumhurbaşkanı seçilmesi ile iktidar partisinin zayıflaması ve diğer partilerin iktidar alternatifi olarak ortaya çıkmasıdır. Bu sonuç, siyasal istikrarsızlığın, sadece seçim sistemi ile değil, diğer nedenlerle de tetiklendiğini göstermektedir.

Çifte barajlı d'Hondt + kontenjan sistemi son olarak 1991 genel seçimlerinde uygulanmış ve bu seçimde tercihli oy uygulanmıştır. Yani seçmenler tercihlerini yaparlarken, hem siyasi partilere, hem de milletvekillerine oy vermişlerdir (Tuncer, 2003: 130). Söz konusu seçimlerde, beş partinin meclise girebilmesi sonucunda hiç bir parti tek başına iktidarı kuramamış ve dört kez koalisyon hükümeti kurulmuş bunların ömürleri sırasıyla, yaklaşık, 1 yıl 6 ay, 2 yıl 3 ay, 25 gün, 4 ay sürmüştür.

Sonuç olarak Türkiye açısından, çifte barajlı d'Hondt + kontenjan sisteminin siyasal istikrarı yakalayabilme açısından avantajlı bir sistem olmadığını söylemek mümkündür. 1991 seçimleri 1987 seçimlerine göre temsilde adaleti sağlama açısından daha adil bir seçimdir. 1987 seçimlerinde temsil edilmeyen %19,8'lik oy oranı 1991 seçimlerinde 0,5'e düşmüştür. Ancak, sadece % 0,5 oranındaki oyun temsil dışında kalması bu seçimin önceki seçime göre daha adil bir seçim olduğunu düşündürse bile, 1. partinin, aldığı oydan % 12,5 oranında daha fazla temsil edilmesi, 1991 genel seçimlerinin de, haddi zatında temsilde adaletsiz bir seçim olduğunun göstergesidir. Kısaca bu sistem, 1991

seçimlerinin de gösterdiği gibi hem temsilde adaletsizliğe açık; hem de siyasal istikrarsızlığa yol açan bir seçim sistemidir.

4. Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi

Ülke genelinde geçerli olan bir barajın olduğu ve bu barajı aşamayan partilerin hiçbir şekilde milletvekili çıkaramadığı bir seçim sistemidir. Türkiye'de 1995 seçimleri ve sonrasında yapılan tüm seçimler bu sistem ile yapılmıştır.

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde, 12 parti genel seçimlere katılmış ve 5 parti barajı aşmıştır. Türk siyasal hayatındaki tüm seçimler dikkate alındığında 1. partinin aldığı en düşük oy, bu seçimlerde görülmüştür. Refah Partisi, % 21,4 oy oranı ile 1995 genel seçimlerinin en çok oy alan partisi olmuştur. Çok sayıda partinin barajı aşması yine 1991 genel seçimlerinde olduğu gibi 4 kez koalisyon hükümeti kurulmasına neden olmuştur. 1995 seçimleri sonucunda ilk koalisyon hükümeti ancak 6 Mart 1996 tarihinde (seçimden 2 ay 10 gün sonra) kurulabilmiş, kurulan 4 koalisyon hükümeti de 1991 seçimleri sonucu kurulan koalisyon hükümetleri gibi siyasal istikrarı yakalayamamıştır.

1995 seçimlerine çok sayıda partinin katılması ve bu partilerden 5 tanesinin barajı aşması, 1999 genel seçimlerine kadar 4 yıl içinde 4 kez hükümetin kurulup sona ermesine; 4 kez de hükümeti kurma yetkisi verilmesine karşın hükümetin kurulamamasına neden olmuştur. Bu dönemde 28 Şubat 1997 tarihli Millî Güvenlik Kurulu Bildirisi'nin hazırlanması, güçsüz koalisyon hükümetlerinin sonucudur. Bilindiği gibi bu bildiri mevcut bir hükümetin son bulmasına ve siyasal istikrarsızlığın sürmesine neden olmuştur.

1999 genel seçimleri yine bu sistem ile yapılmış, 5 partinin meclise girmeye hak kazanması ve tek başına iktidarı kurabilecek güçte hiçbir partinin olmaması, koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açmıştır. Bu da mevcut siyasal istikrarsızlığa çare olamamıştır. Her şeye rağmen Türk siyasal hayatındaki en uzun koalisyon hükümeti bu dönemde kurulan 57. Hükümettir ve ömrü yaklaşık 3 yıl 6 ay sürmüştür. Bu seçim ile ilgili olarak vurgulanması gereken iki husus vardır: birincisi 1965 seçimleri gibi, bu seçimde de meclise girmeye hak kazanan bütün partilerin, aşırı/yüksek temsile sahip olmaları; ikincisi ise 1999 seçimleri sonucunda kurulan 57. Hükümetin bugün itibarıyla, Türk siyasal hayatının son koalisyon hükümeti olmasıdır. Daha sonra yapılan 2002, 2007, 2011 ve 2015 (1 Kasım) genel seçimlerinin sonucunda koalisyon hükümetlerinin kurulmasına gerek kalmamıştır.

Siyasi ve ekonomik krizlerin etkisi ile yapılan 2002 seçimleri, ilk kez seçime katılan AK Parti'nin, tek başına hükümet kuracak kadar milletvekili kazanması ile sonuçlanmıştır. 1954 seçimlerinde %34,6'lık aşırı temsil oranından sonra ikinci sırayı alan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin %31,7 oranındaki aşırı temsili ile tek başına hükümet kurulmuş, bunun sonucu olarak ancak 2 siyasi parti ve 9 bağımsız milletvekili parlamentoya girebilmiş, böylece 1991 seçimleri ile başlayan koalisyon hükümetleri dönemi sona ermiştir.

2002 seçim sonuçlarına göre aşırı/yüksek bir temsille, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına hükümet kurulabilmesi gerçeğine rağmen, 2007 yılında cumhurbaşkanının seçilememesi bir kez daha erken seçimi mecbur hale getirmiştir. Aynı yıl erken seçim

yapılma nedeninin, zayıf bir hükümetten veya seçim sisteminden değil hükümet sisteminden kaynaklandığını söyleyebilmek mümkündür.

Cumhurbaşkanlığı seçim krizi ve e-muhtıranın da etkisiyle yapılan 2007 genel seçimleri sonucunda, yine Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidarı devam etmiştir. Ancak 2007 seçimlerinde hükümet, cumhurbaşkanının seçimi için gerekli olan 367 milletvekiline sahip olamamış, kriz Milliyetçi Hareket Partisi'nin de cumhurbaşkanı seçimlerine katılmasıyla çözülmüştür. Bu tür siyasi tikanıkları giderebilmek amacıyla 2007 yılında Anayasa değişikliği çalışması yapılmış, 2007 yılında yapılan referandum ile de cumhurbaşkanının artık halk tarafından seçilebilmesinin önü açılmıştır. Bu değişiklik ile Türk siyasal hayatının kronik bir sorunu olan cumhurbaşkanı seçilememe sorunu tamamen ortadan kalkmıştır.

2011 ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri sonucunda, 2002 ve 2007 yıllarında tek başına iktidar olmayı başaran Adalet ve Kalkınma Partisi yine aynı başarıyı sağlamış bu da siyasal istikrarı devam ettirici bir etken olmuştur.

Sonuç olarak 1995 seçimleri ve sonrasında uygulanan ülke barajlı d'Hondt sistemi 1995-1999 ve 7 Haziran 2015 seçimlerinde siyasal istikrarsızlığa neden olurken, aynı sistemle yapılan 2002, 2007, 2011 ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde de siyasal istikrar sağlanabilmiştir. Yani, ülke barajlı d'Hondt sisteminin kimi zaman siyasal istikrarı sağlamada olumlu; kimi zaman ise olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Bu nedenle, genel seçim sonuçlarında en fazla 2 veya 3 partinin seçim barajını aştığı durumlarda siyasal istikrarın sağlanabildiğini; daha fazla partinin seçim barajını aştığı ve mecliste temsil hakkı bulduğu durumlarda ise siyasal istikrarsızlığın yaşanma ihtimalinin olduğunu söylemek mümkündür.

1961'den günümüze kadar, daha genel bir değerlendirme yapmak gerekirse ,Türkiye'de çifte barajlı d'Hondt sistemi ve milli bakiye sisteminden sonra, istikrarı sağlayan en iyi sistem ülke barajlı d'Hondt sistemidir. Çifte barajlı d'Hondt sistemi ve milli bakiye sistemi ile 1'er seçim yapılmış ve siyasal istikrara ulaşılmış; ülke barajlı d'Hondt sistemiyle ise 7 seçim yapılmış ve 4 kez siyasal istikrara ulaşılabilmektedir. Yani ülkede güçlü bir siyasi partinin olmaması, 1995-2002 yılları arasında koalisyon hükümetlerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'de 2002-2017 arası siyasal istikrarın olması ise, seçim sisteminden veya hükümet sisteminden değil, son üç seçimde sırasıyla % 34,3 % 46,6 ve % 49,8 oy alan güçlü bir siyasi partiden kaynaklanmaktadır. Yani ülke barajlı d'Hondt sisteminin daima siyasal istikrar getireceğini söylemek yanlış olabilir.

IV. Türkiye için Seçim Sistemi İle İlgili Alternatif Görüş ve Öneriler

Türkiye'de 1995 seçimlerinden 2017'ye kadar yapılan tüm seçimlerde ülke barajlı d'Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. Yapılan her seçimden sonra zayıf partiler sürekli olarak seçim sistemleri üzerinde eleştirilerde bulunmakta, güçlü partiler ise bu eleştirilere genellikle kayıtsız kalmaktadırlar.

Türkiye'de seçim sistemine karşı yapılan eleştiriler dikkate alındığında, hem temsilde adaleti hem de siyasal istikrarı, aynı zamanda Türkiye'nin kendine özgü şartlarını dikkate alan 3 farklı alternatif sunulabilir. Bunlar, "tercihli (alternatif) oylama sistemi", "tek üyeli iki turlu çoğunluk sistemi" ve "tek üyeli tek turlu çoğunluk sistemi" olarak, Türkiye'nin

seçim sistemlerinden kaynaklı sorunlarını çözmeye etkinlik sırasına göre, örneklenilerek, aşağıda anlatılmıştır.

A. Tercihli (Alternatif) Oylama Sistemi

Türkiye için önerilen bu sistem, hali hazırda Avusturya Temsilciler Meclisi ve İngiltere'de Londra Belediye Başkanlığı seçimlerinde uygulanmakta ve seçmenler kendilerine yakın gördükleri iki farklı partiye oy vermektedirler.

Sisteme göre öncelikle seçmenlerin verdikleri 1. oylar dikkate alınarak oy sayımı yapılır. Eğer seçmenlerin 1. oyları ile, herhangi bir parti oyların yarısından bir fazlasını alamamış ise, seçimde sonuncu olan parti veya aday elenir. Elenen bu parti veya adaya verilen oyların ikinci alternatifleri değerlendirilerek yeni sonuçlar elde edilir. İlk eleme sonucunda herhangi bir parti veya aday oyların yarısından fazlasına sahip olabilmisse seçimi kazanır; aksi takdirde bu kez sondan ikinci parti de seçimden elenir. Elenen bu ikinci parti veya adaya verilen oyların ikinci alternatifleri değerlendirilerek tekrar yeni sonuçlar elde edilir. Bu durum herhangi bir partinin veya adayın oy çoğunluğunu elde etmesine kadar veya son iki parti kalana kadar devam eder.

Bu sistem aşağıdaki örnekle anlatılmış, kolaylık sağlama açısından sadece 300 seçmenin oy kullandığı ve 6 partinin seçime katıldığı, simülasyonda A ve B Partilerinin farklı kutuplarda olduğu, D Partisi'nin A partisine, E Partisi'nin B Partisine yakın; C ve F partilerinin ise tüm partilere eşit uzaklıkta olduğu varsayılmıştır.

Seçmenler ilk tercihlerinde A Partisine 100 oy kullanmışlardır. A Partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalarda ikinci tercih olarak, D Partisi 80, C Partisi 15, F partisi 5 oy almıştır.

Seçmenler ilk tercihlerinde B Partisine 75 oy kullanmışlardır. B partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalarda ikinci tercih olarak, E Partisi 50, C Partisi 15, F Partisi 10 oy almıştır.

Seçmenler ilk tercihlerinde C Partisine 60 oy kullanmışlardır. C Partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercih olarak, tüm partiler 12'şer oy almışlardır.

Seçmenler ilk tercihlerinde D Partisine 30 oy kullanmışlardır. D Partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercih olarak, A Partisi 15, C Partisi 10, F Partisi 5 oy almıştır.

Seçmenler ilk tercihlerinde E Partisine 25 oy kullanmışlardır. E Partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercih olarak, B Partisi 20, C Partisi 3, F Partisi ise 2 oy almıştır.

Seçmenler ilk tercihlerinde F Partisine 10 oy kullanmışlardır. F Partisinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercih olarak, tüm partiler 2'şer oy almışlardır.

İlk tercihler dikkate alınarak sayım yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 2'deki gibidir:

Tablo 2. Tercihli Oylama Sistemine Göre Seçim Sonuçları (6 Parti)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY
A	100
B	75
C	60
D	30
E	25
F	10

Bu seçim sonuçlarına göre hiçbir parti 151 oya ulaşamadığı için çoğunluğu sağlayamamış, bu nedenle en az oyu alan F Partisi seçimden elenmiş ve bu partinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercihler diğer partilere dağıtılmıştır. Yeni sonuçlar Tablo 3.'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Tercihli Oylama Sistemine Göre Seçim Sonuçları (5 Parti)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	F Partisinin İlk Tercih Olarak Seçildiği Pusulalardan Gelen Oy	TOPLAM OY
A	100	2	102
B	75	2	77
C	60	2	62
D	30	2	32
E	25	2	27

Bu seçim sonuçlarına göre de hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu nedenle bu kez en az oyu alan E Partisi seçimden elenmiş ve bu partinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercihler diğer partilere dağıtılmıştır. Buna göre yeni sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Tercihli Oylama Sistemine Göre Seçim Sonuçları (4 Parti)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	E ve F Partilerinin İlk Tercih Olarak Seçildiği Pusulalardan Gelen Oy	TOPLAM OY
A	100	2	102
B	75	22	97
C	60	5	65
D	30	2	32

Bu seçim sonuçlarına göre de hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu nedenle bu kez en az oyu alan D Partisi seçimden elenmiş ve bu partinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercihler diğer partilere dağıtılmıştır. Yeni sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Tercihli Oylama Sistemine Göre Seçim Sonuçları (3 Parti)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	E, F ve D Partilerinin İlk Tercih Olarak Seçildiği Pusulalardan Gelen Oy	TOPLAM OY
A	100	17	117
B	75	22	97
C	60	15	75

Bu seçim sonuçlarına göre de hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu nedenle bu kez en az oyu alan C Partisi seçimden elenmiş ve bu partinin ilk parti olarak tercih edildiği pusulalardaki ikinci tercihler diğer partilere dağıtılmıştır. Yeni sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Tercihli Oylama Sistemine Göre Seçim Sonuçları (2 Parti)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	E, F, D ve C Partilerinin İlk Tercih Olarak Seçildiği Pusulalardan Gelen Oy	TOPLAM OY
A	100	29	129
B	75	34	109

5. sayım sonucunda da hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamıştır. Ancak iki parti kaldığı için oy miktarı yüksek olan A Partisi seçimi kazanacaktır.

Son iki parti kalana kadar hiçbir parti oy çoğunluğunu sağlayamadığı için 5 kez sayım yapılmıştır. Sadece 6 partinin seçime katıldığı varsayımında dahi sayım işleminin bu kadar uzun sürmesi bu sistemin uygulanabilirliğinin zor olacağını akla getirebilir. Sisteme Türkiye açısından bakılacak olursa her seçim çevresinde 16 siyasi partinin – bu rakam TÜİK verilerine göre 1 Kasım 2015 genel seçimlerine katılan sayıdır- ve bağımsız aday(lar)ın seçime katıldığı varsayımında oyların sayımı zaman alacak gibi görülse de günümüzde bilgisayar destekli programlar sayesinde bu sorun kolayca aşılabılır.

Bu sistemin diğer bir türü ise şu şekilde düzenlenebilir: Seçmenlerin birinci oylarına göre çoğunluğunun sağlanamaması durumunda eleme işlemine geçilmeden doğrudan tüm pusulalardaki ikinci tercihler dahil edilerek sayım yapılır. Bu şekilde en çok oy alan aday seçimi kazanmış olur.

Sonuç olarak seçmenlere iki alternatif hakkı veren bu sistem boşa giden oy miktarının azalmasını sağlar ve bu durum temsilde adalet için avantajdır. Ancak seçimi kazanan partinin çoğunluğun desteğini alamamış olması dezavantaj olarak görülebilir. Aynı zamanda sistem son aşamada oyların çoğunluğunu alanın kazanmasını sağlar. Bu durum ise güçlü iktidarların / meclislerin kurulmasına imkan hazırlar. Küçük partiler bu sistemi bir umut olarak görebilseler de sistem büyük partiler açısından daha avantajlıdır.

B. Tek Üyeli/İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

“Tek üyeli-iki turlu çoğunluk sistemi”, “çoğunlukçu ikinci oylama sistemi” veya “dar bölgesel-iki turlu seçim sistemi” olarak da adlandırılabilir bu sisteme göre, seçim çevreleri hemen hemen eşit büyüklüklerde belirlenecek ve her bir seçim çevresinden sadece bir aday seçimi yani temsil hakkını kazanabilecektir. Sisteme göre ilk oylamada oylarının yarısından fazlasını alan aday seçimi kazanmış sayılacak, ilk oylamada hiçbir adayın çoğunluğu sağlayamaması durumunda ise ikinci bir oylama yapılacaktır. Bu seçim ise ilk oylamada en çok oyu alan iki aday arasında yapılacak ve böylece iki aday arasında en çok oyu alan, seçimi kazanmış olacaktır.

Sisteme Türkiye açısından bakılacak olursa 550 milletvekilinin seçileceği ve 56949009 -TÜİK verilerine göre 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerindeki seçmen sayısı

56949009'dur- seçmenin olduğu seçimde, yaklaşık 103543 seçmene; 600 milletvekilinin seçileceği bir seçimde ise yaklaşık 94915 seçmene 1 milletvekili düşecektir. Bu durumda ülke, 550 (veya 600) seçim çevresine ayrılacak, siyasi partiler bu 550 (veya 600) seçim çevresinden 1'er adet aday göstereceklerdir. Ayrıca bağımsız aday olmak isteyenler de kendilerine herhangi bir seçim çevresi belirleyip, bu seçim çevresinden adaylıklarını göstereceklerdir. Yapılacak olan seçimlerin sonucunda ilk olarak her seçim çevresinde adayların aldıkları oy oranına bakılacaktır. Oyların çoğunluğunu, alan aday doğrudan seçimi kazanacaktır. İlk turda hiçbir adayın çoğunluğu sağlayamadığı seçim çevrelerinde, seçim kanununda belirtilecek olan belli bir süre sonra 2. tur oylama yapılacak ve bu oylamaya, ilk turda 1. ve 2. olan adaylar katılacak sonuçta en fazla oy alan aday seçilmiş olacaktır.

Bu sistem ülke genelinde en güçlü partinin avantajıdır. Bu sebeple en güçlü partinin mecliste temsil oranı artacak ve istikrarlı siyasi ortam sağlanabilecektir. Sistem temsilde adalet açısından değerlendirildiğinde de sistemin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Seçmenlere 2. bir seçim hakkı tanınması açısından temsilde adaletli, güçsüz partilerin temsil oranını azalttığı için de temsilde adaletsiz bir sistemdir.

Bu sistem 2 farklı Simülasyon ile anlatılmaya çalışılacaktır.

1. Simülasyona göre ise yine 4 partinin katıldığı ve 100 000 geçerli oyun olduğu bir seçim çevresinde, ilk oylamada A Partisi % 48, B Partisi % 19, C Partisi % 17 ve D Partisi % 16 almış ve ilk turda hiçbir parti seçimi kazanamamıştır. 2 hafta sonra yapılan seçime, ilk turda 1. ve 2. olan A ve B Partileri katılmış ve geçerli oyların % 75'ini A Partisi, % 25'ini de B Partisi almıştır. İkinci turda hem A hem de B Partisi oy oranını artırmış olmasına rağmen ilk turda en çok oyu alan A Partisi ikinci turda da en çok oyu alarak seçimi kazanmıştır. 1. simülasyon sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Tek Üyeli İki Turlu Çoğunluk Sistemine Göre Seçim Sonuçları (1. Simülasyon)

I. TUR SEÇİM		
	ALDIĞI OY	OY ORANI (%)
A PARTİSİ	48 000	48
B PARTİSİ	19 000	19
C PARTİSİ	17 000	17
D PARTİSİ	16 000	16
II. TUR SEÇİM		
	ALDIĞI OY	OY ORANI (%)
A PARTİSİ	75 000	75
B PARTİSİ	25 000	25

2. Simülasyona göre ise 2. seçime, ilk turda 1. ve 2. olan A ve B Partileri katılmış ve geçerli oyların % 50,6'sını B Partisi, % 49,4'ünü A Partisi almıştır. A partisi ilk seçimde en çok oyu almasına ve 2. seçimde oy oranını artırmış olmasına rağmen seçimi kaybetmiştir. 2. simülasyon sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Tek Üyeli İki Turlu Çoğunluk Sistemine Göre Seçim Sonuçları (2. Simülasyon)

I. TUR SEÇİM		
	ALDIĞI OY	OY ORANI (%)
A PARTİSİ	48 000	48
B PARTİSİ	19 000	19
C PARTİSİ	17 000	17
D PARTİSİ	16 000	16
II. TUR SEÇİM		
	ALDIĞI OY	OY ORANI (%)
A PARTİSİ	49 400	49,4
B PARTİSİ	50 600	50,6

Sonuç olarak “seçim barajı” ile ilgili tüm tartışmaları da ortadan kaldıracak ve siyasal istikrarı sağlayabilecek bu sistem aynı zamanda seçim çevrelerindeki seçmenlerin yarısından fazlasının razı olduğu adayların seçilmesini de sağlayacağı için, temsilde adaletli bir sistem olarak görülebilir.

C. Tek Üyeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Türkiye açısından sunulabilecek 3. alternatif ise çalışmanın ilk ana başlığında tanımlanan tek üyeli tek turlu çoğunluk sistemidir. Bu sistemde de tek üyeli iki turlu çoğunluk ve tercihli (alternatif) oylama sistemlerindeki gibi seçim çevreleri hemen hemen eşit büyüklüklerde belirlenecektir. Bu durumda, Türkiye 550 (veya Anayasa değişikliği yapıldığı takdirde 600) seçim çevresinden oluşacaktır. Her bir seçim çevresinden sadece bir aday, seçimi yani temsil hakkını kazanacaktır. Bir başka deyişle en çok oyu alan aday oyların salt çoğunluğunu almasa dahi seçimi kazanacaktır. Bu sistemin tercihe şayan olmasının sebebi hem seçim çevrelerinin küçük olmasından dolayı seçmenlerin adayları daha iyi tanımasına imkan sağlaması; hem de adayların seçim çevrelerinin sorunlarına veya isteklerine cevap vermesinin daha kolay olmasıdır.

Bu sistem Türkiye açısından 2 farklı örnekle anlatılmıştır. Örneklerin ikisinde de, bir seçim çevresinde 6 parti veya bağımsız aday seçime katılmıştır ve geçerli oy sayısı 100 000'dir. İlk örnekte A Partisinin % 54,3 oy aldığı; 2. örnekte ise A Partisinin % 22 oy aldığı varsayılmıştır. Bu örnekler Tablo 9 ve Tablo 10 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 9. Tek Üyeli Çoğunluk Sistemine Göre Seçim Sonuçları (1. Simülasyon)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	OY ORANI
A	54 300	% 54,3
B	23 200	% 23,2
C	13 200	% 13,2
D	5 100	% 5,1
E	2 200	% 2,2
F	2 000	% 2

Tablo 10. Tek Üyeli Çoğunluk Sistemine Göre Seçim Sonuçları (2. Simülasyon)

PARTİ ADI	ALDIĞI OY	OY ORANI
A	22 000	% 22
B	20 000	% 20
C	19 500	% 19,5
D	18 500	% 18,5
E	17 000	% 17
F	3 000	% 3

Her iki simülasyona göre de tek turda A Partisi seçimi kazanmıştır.

Bu sistem ülke genelinde güçlü olan bir partinin, seçim çevrelerinde de en çok oyu alması ihtimalini artırır. Bu nedenle böyle bir sistemin uygulanması durumunda genellikle, mecliste çoğunluğu tek parti elde edecek, mecliste bir partinin tek başına çoğunluğu sağlayabilmesi sonucunda ise karar alma mekanizması hızlı çalışacaktır. Bu durum da siyasal istikrarın sağlanmasında etkili olacaktır. Sisteme göre lider partinin % 50 barajını aşma zorunluluğu olmadığı için seçimler tek turda tamamlanabilecektir. Ancak bu durum temsilde adaletsizliğe de neden olacaktır. Örneğin, simülasyon 2'ye göre oyların sadece % 22'sini alan parti veya bağımsız aday seçimi kazanmış, oyların % 78'i boşa gitmiştir.

Sonuç olarak bu sistem, siyasal istikrarı getirmesine karşın, çoğu zaman temsilde adaletsizliğe neden olabileceğinden dolayı güçsüz partilerin sürekli olarak eleştirilerine konu olabilecektir.

V. Sonuç ve Öneriler

Demokrasinin en önemli ilkelerinden birisi seçim olmasına karşın seçimin uygulanma ve iktidarın belirlenme kriterleri dünden bugüne daima tartışılan bir konu olmuştur. Çünkü istikrar ve adalet olgusunu ve dengesini aynı anda gerçekleştirmek sanıldığı gibi kolay değildir. Türkiye'de yakın zamana kadar siyasal istikrar daha başat bir problem olarak gözüküyordu. Türkiye açısından siyasal istikrarsızlığa neden olabilecek birçok etken vardır ve yakın tarihimizin siyasal sorunlarına bakıldığında, seçim sisteminin siyasal istikrarsızlıkta en önemli etken olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmanın ana amacı da Türkiye'de kullanılan seçim sistemlerinin avantajları ve dezavantajlarının yanı sıra alternatif seçim sistemlerini de değerlendirmektir.

Dünyanın birçok ülkesinde farklı seçim sistemleri kullanılsa da bu sistemlerin tümü, ya siyasal istikrarı ya da temsilde adaleti sağlamayı amaçlar. Ancak hem temsilde adaleti hem de siyasal istikrarı sağlayabilmek çok zordur. Bir başka deyişle temsilde adaleti sağlayabilmek için siyasal istikrardan; siyasal istikrarı sağlayabilmek için de belli bir ölçüde temsilde adaletten vazgeçmek gerekebilir. Salt veya barajsız nispi temsil sistemleri temsilde adaleti ön plana çıkarırken, çoğunlukçu sistemlerin siyasal istikrarı ön plana çıkardığı sonucuna varılmıştır.

Türkiye'de de Çok Partili Dönem'in başladığı 1946 genel seçimlerinden 2015 genel seçimlerine kadar çoğunlukçu ve nispi temsil sistemlerinin farklı türleri uygulanmıştır. Çoğunlukçu sistemler Türkiye'de siyasal istikrarın sağlanmasında önemli ölçüde etkili

olmuştur. Nispi temsil sistemleri içerisinde ise istikrarın en iyi sağlanabildiği sistem "çifte barajlı d'Hondt sistemi"dir. Çünkü bu seçim sistemleri ile yapılan seçimlerin sonucunda meclise girmeyi başaran parti sayısı az, kurulan hükümetlerin ömrü uzun olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi boyunca kurulan 65 hükümetin 15'i Tek Partili Dönem'de (1923-1946), 50'si ise Çok Partili Dönem'de (1946'dan günümüze) görev yapmıştır. Çok Partili Dönem'deki ortalama hükümet ömrü yaklaşık 1.5 yıl olmuştur. Normal şartlarda yaklaşık "4" olması gereken bu sonucun "1.5" çıkması, Türkiye'de siyasal istikrarın pek de iç açıcı olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmadan çıkarılacak en temel sonuç, temsilde adaletin az olduğu, başka bir ifade ile, temsilde aşırılığın veya eksik temsilin çok olduğu seçim sistemlerinin, ülkeye siyasal istikrar getirme ihtimalinin yüksek olduğudur. Bir ülkede siyasal istikrarı etkileyen birçok faktör olsa da, seçim sistemlerinde yapılacak düzenlemelerin, siyasal istikrara doğrudan etkisi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Siyasal istikrarın olduğu bir ülkede ekonomik, sosyal, politik problemler de en alt seviyeye ineceği için, bu istikrarı sağlayabilmek adına temsilde adaletten belirli ölçülerde vazgeçmek makul olabilir. Çünkü siyasal istikrarın olmadığı bir ülkede, Türkiye'de koalisyon hükümetleri döneminde görüldüğü üzere, ekonomik istikrarın da sağlanması mümkün değildir. Bir ülkenin ekonomik istikrarının bozulması ise tıpkı domino etkisi gibi, ekonomik refahın, sosyal refahın, toplumsal huzurun ve güvenin giderek yok olması sonucunu doğurabilir. Bu nedenlerle söz konusu sakıncaları giderebilmek yahut en aza indirebilmek amacıyla, siyasal istikrarı güçlendirecek düzenlemeler yapılabilir, gerekirse seçim sistemi tamamen değiştirilebilir. Türkiye'nin kendine özgü şartları dikkate alındığında siyasal istikrar ve temsilde adalet optimizasyonu için 3 farklı alternatif ileri sürülebilir. Bunlar, mevcut ülke barajının yüzde ondan, yüzde üç ya da dörde çekilerek, farklı simülasyonlarda gösterildiği gibi sırasıyla, "Tercihli (Alternatif Oylama Sistemi)", "Tek Üyeli/İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi" ve "Tek Üyeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi"nin kombine edildiği uygulamalar olarak yaşama geçirilebilir.

Sonuç olarak "siyasal istikrar" kavramı bir ülkenin siyasal hayatında çok önemlidir ve siyasal istikrarın olmadığı bir ülkenin, hiç bir alanda başarılı olması beklenemez. Bu nedenle siyasal istikrarı artırıcı tedbirlerin alınması, seçim ve siyasi partiler kanunlarında gerekli düzenlemelerin yapılması, Türkiye açısından faydalı olabilecektir.

Kaynaklar

- Aktaş, H. E. (2016). "Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 209-227.
- Alkan, M. (2006). "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri" [Elektronik Sürüm]. *Anayasa Yargısı*, 23, 133-165.
- Armağan, S. (1975). *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Fidan, H. (2010). *1920 - 2010 Türk Siyasi Tarihi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Heywood, A. (2012). *Siyaset*. (Çev: Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla). Ankara: Adres Yayınları.
- Karpat, H. K. (2013). *Türk Siyasi Tarihi - Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mebus Seçim Kanunu, (1942). *T.C. Resmi Gazete*, 4320, 14 Aralık 1942.
- Milletvekilleri Seçim Kanunu, (1946). *T.C. Resmi Gazete*, 4918, 05 Haziran 1946.
- Milletvekili Seçim Kanunu, (1961). *T. C. Resmi Gazete*, 306, 25 Mayıs 1961.
- TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü. (1982). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara: TBMM Basımevi,
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2012). *Türk Siyasal Hayatı*. Ankara: Orion Kitapevi.
- Tuncer, E. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV Yayınları.
- TÜİK. (t.y.). Erişim tarihi: 21.01.2017, <http://www.tuik.gov.tr>
- Türk, H. S. (2006). "Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih". *Anayasa Yargısı*, 23, 75-113.
- Türk, H. S. ve Tuncer, E. (1995). "Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi" [Elektronik Sürüm]. Ankara: TESAV Yayınları,
- Yücelen, M. U. (1996). *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: XVIII-Seçim Sistemi*. İstanbul: Simge